

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.45

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7895447>

ЧУКАЄВА І. К.
ЛЯШЕНКО О. Ф.

Моделі стратегічних запасів нафти та нафтопродуктів в країнах ЄС: міжнародний досвід для України

Предметом дослідження є моделі стратегічних запасів нафти та нафтопродуктів в країнах ЄС.

Мета дослідження – проаналізувати основні моделі які використовуються для створення стратегічних запасів нафти та нафтопродуктів в країнах ЄС.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати работ. У статті дана оцінка переваг та недоліків моделей які використовували для створення стратегічних запасів нафти та нафтопродуктів в країнах ЄС. Обґрунтовано вибір найкращої моделі мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів для України.

Галузь застосування результатів. Система наук з розвитку економіки, економіки підприємств, державного управління та нормативно-правового забезпечення розвитку підприємств в нафтовій сфері.

Висновки. Відповідно до вимог Директиви 2009\119\ЄС всі країни ЄС-27 створили МЗНН. Основними моделями для створення МЗНН в цих країнах є модель державних (урядових) запасів, модель промислових запасів (суб'єктів ринку), запаси спеціальної агенції та змішана модель. Результати аналізу переваг та недоліків наявних моделей показали, що для України найбільш доцільною є модель Агентства.

Ключові слова: міжнародний досвід, стратегічні резерви, мінімальні запаси, нафта та нафтопродукти, переваги та недоліки.

CHUKAEVA I. K.
LYASHENKO O. F.

Models of strategic reserves of oil and petroleum products in EU countries: international experience for Ukraine

The subject of the research is models of strategic reserves of oil and oil products in the EU countries.

The purpose of the study is to analyze the main models used to create strategic reserves of oil and oil products in EU countries.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the comparative method, and the method of summarizing data.

Robot results. The article provides an assessment of the advantages and disadvantages of the models used to create strategic reserves of oil and petroleum products in EU countries. The choice of the best model of minimum reserves of oil and oil products for Ukraine is substantiated.

Field of application of results. The system of sciences on the development of the economy, the economy of enterprises, state administration and regulatory support for the development of enterprises in the oil sector.

Conclusions. In accordance with the requirements of Directive 2009\119\EU, all EU-27 countries have created the Ministry of Foreign Affairs. The main models for the creation of MZNN in these countries are the model of state (government) stocks, the model of industrial stocks (market entities), stocks of a special agency, and a mixed model. The results of the analysis of the advantages and disadvantages of the existing models showed that the Agency model is the most appropriate for Ukraine.

Keywords: international experience, strategic reserves, minimum reserves, oil and oil products, advantages and disadvantages.

Постановка проблеми. В ситуації яка зараз склалась в Україні з забезпеченням її економіки нафтопродуктами необхідно пришвидшити процес створення МЗНН. Це також відповідає і міжнародним зобов'язанням України. Відповідно до вимог Директиви 2009\119\ЕС вона повинна створити МЗНН до кінця 2023 року [1].

Створення МЗНН необхідно розглядати як важливий інструмент підвищення рівня енергетичної безпеки країни, адже передбачає формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів 61 день на потреби держави при виникненні непередбачуваних ситуацій. Як наслідок – автоматичне отримання такого важливого фактору як час для вирішення всіх питань щодо диверсифікації забезпечення країни паливними ресурсами під час форс-мажорних подій.

В процесі створення МЗНН Україні необхідно використовувати міжнародний досвід країн ЄС-27 щодо забезпечення енергетичної безпеки, зокрема досвід країн із схожими із Україною умовами забезпечення власними енергетичними ресурсами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів, енергетичної безпеки та енергоефективності України відображені у роботах таких вітчизняних вчених як Г.Л. Рябцев, О.М. Суходоля, О.М. Дудкін та інших [2, 3,4].

Незважаючи на визнання залежності України від імпорту енергетичних ресурсів, необхідності створення мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів це питання досі не вирішене.

Мета статті – проаналізувати основні моделі які використовуються для створення страте-

гічних запасів нафти та нафтопродуктів в країнах ЄС.

Виклад основного матеріалу. У країнах ЄС-27 згідно з Директивою 2009\119\ЕС передбачено формування стратегічних резервів нафти та нафтопродуктів на рівні обсягів двох місяців внутрішнього споживання або трьох місяців імпорту. За національними урядами залишається право вибору способів виконання своїх зобов'язань.

Виходячи з положень Директиви 2009\119\ЕС стратегічні резерви нафти та нафтопродуктів країн ЄС-27 повинні забезпечувати:

- підвищення надійності поставок сирової нафти та нафтопродуктів;
- пропагування принципу солідарності між членами ЄС-27 у разі настання енергетичної кризи через застосування наперед визначених заходів і механізмів, які повинні забезпечувати узгодженість дій;
- управління надійністю поставок через застосування належних механізмів, спрямованих на подолання наслідків фізичного припинення поставок енергії;
- забезпечення стабільності нафтового ринку в разі переривань поставок і відновлення його належного функціонування.

Основні моделі стратегічних резервів, які використовують країни-члени ЄС-27 наведено в таблиці 1.

Розглянемо досвід створення резервів нафти та нафтопродуктів на прикладі Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії.

Вибір саме цих країн для вивчення їхнього досвіду щодо формування резервів нафти та нафтопро-

Таблиця 1. Порівняльна характеристика моделей стратегічних резервів в країнах ЄС-27 [5].

Моделі	Характеристика моделей	Переваги	Недоліки	Країни
1	2	3	4	5
Державні резерви (урядові)	Стратегічні резерви нафти та нафтопродуктів створюються та утримуються органом виконавчої влади (профільним міністерством, агентством з управління державними резервами тощо) за рахунок коштів державного бюджету.	Повний контроль кількості та змісту резервів нафти та нафтопродуктів з боку Уряду; відсутність необхідності узгоджень і погоджень щодо створення, зберігання, оновлення та використання резервів; швидкість прийняття та виконання рішень для використання резервів; відсутність залежності від третіх осіб та учасників ринку; можливість органів державної влади щодо укладання міждержавних двосторонніх і багатосторонніх угод та договорів щодо зберігання резервів поза межами держави (на основі «тікетів»); обмежений доступ третіх осіб до інформації щодо наявних резервів	Необхідність фінансування створення резервів нафти та нафтопродуктів за рахунок коштів державного бюджету; менша міра гнучкості реагування через необхідність різних узгоджень та координаційних дій між органами державної влади.	Чехія
Промислові резерви (суб'єктів ринку)	Стратегічні резерви нафти та нафтопродуктів утворюються та утримуються компаніями, що є операторами ринку енергетичних ресурсів.	Покладання витрат щодо створення, оновлення та зберігання резервів нафти та нафтопродуктів на суб'єкти ринку, низькі витрати державного бюджету, пов'язані із такими операціями; включення резервів до ланцюга постачань, що дозволяє швидко виводити їх на ринок у разі потреби, спрощує порядок оновлення резервів; висока гнучкість та паралельність формування резервів за рахунок солідарних (колективних) дій компаній; можливість врахування операційних запасів суб'єктів ринку як резервів.	Менша міра контролю кількості та змісту резервів нафти та нафтопродуктів з боку органів державної влади, ніж при інших моделях; різке ускладнення ситуації на ринку та відсутність резервів у разі банкрутства великих учасників ринку, які зберігали резерви; можливий прихований спротив суб'єктів ринку щодо виведення резервів на ринок, пов'язаний із бажанням отримати надприбуток у складних умовах ринку та дефіциту постачання; ймовірність картельної змови учасників ринку щодо створення та вистання резервів з метою отримання додаткових прибутків	Греція, Люксембург, Швеція
Державні резерви спеціальної агенції	Відповідальним за функціонування системи резервів є державна установа, але такі резерви створюються за рахунок як державного бюджету, так і коштів підприємств-операторів ринку. Власність на нафтові резерви, що створюються за рахунок операторів ринку, належить відповідній агенції	Зменшення витрат держави за рахунок пропорційного фінансування створення нафтових резервів як за рахунок державних коштів, так і за рахунок коштів суб'єктів ринку; централізований контроль щодо якості, обсягу та кількості нафтових резервів.	Більш складне формування нафтових резервів, зважаючи на необхідність координації діяльності всіх учасників Агентства; менша міра контролю кількості та змісту резервів нафти та нафтопродуктів з боку органів державної влади, ніж при моделі Уряду; більш складний порядок ціноутворення щодо елементів резервів за різних ситуацій на енергетичному ринку	Бельгія, Естонія, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Словаччина
Змішана модель	Модель поєднує в собі риси всіх попередніх моделей, резерви нафти та нафтопродуктів створюються і за рахунок державного бюджету спеціалізованими установами, і операторами ринку	Комбінація переваг попередньо розглянутих моделей залежно від суб'єктів формування резервів нафти та нафтопродуктів (Уряд та спеціалізоване Агентство або суб'єкти спеціалізоване Агентство)	Комбінація недоліків попередньо розглянутих моделей залежно від суб'єктів формування резервів нафти та нафтопродуктів (Уряд та спеціалізоване Агентство або суб'єкти ринку та спеціалізоване агентство); менша міра контролюваності резервів нафти та нафтопродуктів з боку держави.	Австрія, Іспанія, Італія, Данія, Нідерланди, Польща, Португалія, Фінляндія, Франція.

дуктів зумовлений таким: дані країни є членами ЄС, ще зовсім недавно всі названі країни не мали механізмів реагування на «енергетичні кризи», ці країни мають схожі з Україною або навіть гірші умови забезпечення власними енергетичними ресурсами, урядом зазначених країн вдалося за достатньо короткий час створити запаси нафти та нафтопродуктів і забезпечити їх стабільне функціонування.

Кожна з вибраних для аналізу країн використовує свою модель формування резервів (табл.2).

Частка сирової нафти у таких резервах коливається від до 45% до 64%. Структура таких резервів та їхній розподіл між державними організаціями та підприємствами є різними, але обсяг таких резервів покриває більше 90 днів імпорту.

У кожній з цих країн питаннями створення та використання резервів займаються конкретно визначені структури, у більшості випадків або Міністерства енергетики або Агентства з державних резервів. У кожній з аналізованих країн прийняті спеціальні закони, що визначають порядок формування резервів. В кожній з цих країн існує не тільки спеціальний державний орган управління

резервами, але й профільний закон, який визначає режим їхнього створення та використання.

Найважливішими складовими законодавства щодо формування та використання резервів є такі: забезпечення здійснення постачання у надзвичайних ситуаціях; обмеження попиту; розподіл резервів; порядок здійснення надзвичайних заходів; забезпечення функціонування інформаційної системи; формування надзвичайних резервів; умови створення надзвичайних резервів.

Аналіз типових моделей стратегічних резервів країн ЄС–27 свідчить, що, з точки зору забезпечення контрольованості зберігання та використання створюваних запасів (що важливо в умовах України), перевага, безумовно, на боці моделі державних запасів, але така модель створення запасів є надто витратною для суспільства, не забезпечує активної участі суб'єктів ринкових відносин у функціонуванні системи запасів, і тому для України є небажаною.

Зберегти централізований контроль над формуванням та управлінням запасами, але запобігти значним витратам на їх утримання дає змогу

Таблиця 2. Моделі та структура резервів нафти і нафтопродуктів в Чехії, Словаччині, Угорщині та Польщі [6]

	Країна	Моделі резервів	Фінансування	Структура резервів
1	Чехія	Державні резерви (урядові резерви)	Державний бюджет	45% – нафта 55% – нафтопродукти
2	Словаччина	Державні (Агентство) (резерви спеціальної агенції, до 2013 р. урядові резерви)	Внески членів Агентства (до 2013р. – бюджет)	62% – нафта 38% – нафтопродукти
3	Угорщина	Державні (Агентство)	Внески підприємств – членів Агентства	48% – нафта 52% – нафтопродукти
4	Польща	Змішана (Державна, Промисловість)	Внески промислових підприємств та державний бюджет	64% – нафта 36% – нафтопродукти

Таблиця 3. Система нафтових резервів Угорщини [7]

Нафтові резерви Угорщини створені та функціонують відповідно до Закону про нафтові резерви від 1993р. (Act №49/1993 on Compulsory Stockpiling of imported Crude oil and Petroleum Products). Угорщина є членом ЄС і МЕА, тобто має подвійні резервні зобов'язання, які на цей час повністю виконані
Загальний обсяг резервів – 1,36 млн. т/ 9,9 млн. барелів (104 дні споживання)
Організаційно-правова форма створення резервів – резерви Агентства: за створення та використання резервів відповідає Угорська вуглеводнева резервна асоціація (до 2006р. – Резервна асоціація нафти)
Основні характеристики Асоціації:
має статус юридичної особи, діє на підставі статуту;
є неприбутковою організацією без статутного фонду
– є власником нафти та нафтопродуктів у резерві;
Членство: суб'єкти господарювання, які імпортують нафту та нафтопродукти для переробки, продажу або використання в країні
Підконтрольність: Міністру промисловості, торгівлі і туризму;
Органи управління: загальні збори учасників, рада директорів, спостережна рада та директорат; у разі виникнення кризи, питання використання резервів повністю переходять до відповідних урядів

модель зберігання запасів спеціальним відповідальним органом – агентством, що об'єднує діючі на ринку компанії, на які покладено зобов'язання з формування та утримання запасів.

Прийнятність такої моделі для України не викликає заперечень, з тим лише застереженням, що специфіка українського законодавства не дає змоги передбачити обов'язковість членства зобов'язаних компаній в агентстві. Проте, умови створення та управління агентством запасами на засадах добровільного членства компаній у ньому можуть і мають бути регламентовані положеннями спеціального законодавчого акта, прийняття якого є необхідним для створення МЗНН.

Така модель існує в Угорщині, яка не так давно стала членом ЄС-27. Враховуючи значну залежність Угорщини від зовнішніх поставок нафти та відсутність будь-яких резервів нафти та нафтопродуктів, які б відповідали вимогам ЄС, на початку її руху до вступу до ЄС, досвід цієї країни може бути корисним для створення МЗНН в Україні (табл.3).

Висновки

Відповідно до вимог Директиви 2009/119/ЄС всі країни ЄС-27 створили МЗНН. Основними моделями для створення МЗНН в цих країнах модель державних (урядових) запасів, модель промислових запасів (суб'єктів ринку), запаси спеціальної агенції та змішана модель

В процесі створення МЗНН Україні необхідно використовувати міжнародний досвід країн ЄС-27 щодо забезпечення енергетичної безпеки шляхом створення стратегічних резервів нафти та нафтопродуктів, зокрема досвід країн із схожими із Україною умовами забезпечення власними енергетичними ресурсами.

Для більш детального дослідження міжнародного досвіду створення резервів нафти і нафтопродуктів рекомендується використовувати досвід Польщі, Угорщини, Словаччини та Чехії. Урядам цих країн вдалося за доволі стислий час створити резерви та забезпечити їх стабільне функціонування. Як показав аналіз переваг та недоліків моделей резервів нафти та нафтопродуктів, які існують в країнах ЄС-27, для України найбільш прийнятною моделлю є модель Агенції.

Список використаних джерел

1. Директива 2009/119/ЄС Ради від 14 вересня 2009 р. стосовно накладення на держав членів ЄС

зобов'язання щодо підтримки мінімальних запасів сирої нафти та/або нафтопродуктів. – URL.: <http://old.minjust.gov.ua/file/32530>

2. Сучасний стан, проблеми і перспективи створення в Україні нафтового та енергетичного резервів: аналітична доповідь, 2018. Г.Л. Рябцева та О.М. Суходоля, ред. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень. URL.: niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopovid [Дата звернення 11 лютого 2023]

3. Дудкін, О.М., 2017. Щодо необхідності створення стратегічних резервів нафти, нафтопродуктів та природного газу в Україні. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: серія економічна, 17, с. 46–54.

4. Energy Supply Security, 2014. URL <https://www.iea.org/reports/energy-supply-security-the-emergency-response-of-iea-countries-2014> ; Workshop on Emergency Oil Stocks, 2016. URL.: https://www.energy-community.org/events/2016/04/WS_Oil.html

5. Міжнародне енергетичне агентство. URL: www.iea.org

6. Створення стратегічних резервів нафти та нафтопродуктів в Україні: стан, проблеми, пошук шляхів на основі міжнародного досвіду. Аналітична доповідь Центру Разумкова, 2007. Національна безпека і оборона, 4. URL.: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD88_2007_ukr.pdf [Дата звернення 10 лютого 2023]

References

1. Directive 2009/119/EC of the Council of September 14, 2009 regarding the imposition of obligations on EU member states to maintain minimum reserves of crude oil and/or petroleum products – URL.: <http://old.minjust.gov.ua/file/32530>

2. The current state, problems and prospects of creating oil and energy reserves in Ukraine: analytical report, 2018. G.L. Ryabtseva and O.M. Sukhodolya, ed. Kyiv: National Institute of Strategic Studies. URL.: niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopovid [Date of access February 11, 2023]

3. Dudkin, O.M., 2017. Regarding the need to create strategic reserves of oil, oil products and natural gas in Ukraine. Scientific notes of the Lviv University of Business and Law: economic series, 17, p. 46–54

4. Energy Supply Security, 2014. URL <https://www.iea.org/reports/energy-supply-security-the-emergency-response-of-iea-countries-2014> ; Workshop on Emergency Oil Stocks, 2016. URL.: https://www.energy-community.org/events/2016/04/WS_Oil.html

5. International Energy Agency. URL: www.iea.org

6. Creation of strategic reserves of oil and oil products in Ukraine: state, problems, search for ways based on interna-

tional experience. Analytical report of the Razumkov Center, 2007. National security and defense, 4. URL.: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD88_2007_ukr.pdf [Date of access February 10, 2023]

Дані про авторів

Чукаєва Ірина Костянтинівна,

д.е.н., ст.н.с., головний науковий співробітник відділу розвитку виробничої інфраструктури ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: irchukaeva@gmail.com

Ляшенко Ольга Федорівна,

к.е.н., ст.н.с., провідний науковий співробітник відділу розвитку виробничої інфраструктури ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

e-mail: otarnak@ukr.net

Data about the authors

Irina Chukaeva,

Ph.D., Ph.D., Ph.D., Chief Scientific Officer of the Industrial Infrastructure Development Department of the Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine

e-mail: irchukaeva@gmail.com

Olga Lyashenko,

Ph.D., Ph.D., Ph.D., leading researcher of the Industrial Infrastructure Development Department of the State University «Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine»

e-mail: otarnak@ukr.net

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7895466>

КИРИЧЕНКО О. В., ТОРЯНИК В. М.,
ВАСИЛЬЧАК С. В., ПАЛІЙ Н. Р.

Економічні наслідки зростання корупційних правопорушень в державі

Предметом дослідження є методологічні аспекти зростання корупційних правопорушень в державі.

Метою дослідження є визначення шляхів щодо подолання системної неефективності державного управління в контексті запобігання корупції.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність вжиття дієвих антикорупційних заходів та формування антикорупційної політики.

Галузь застосування результатів. Сфера національної безпеки держави.

Висновки. Основні підсумки дослідження та його методологічні результати можна звести до формулювання: одними із важливих інструментів подолання корупції є формування дієвої антикорупційної політики, визначення шляхів щодо подолання системної неефективності державного управління в контексті запобігання корупції. Реформування системи управління має бути одним із магістральних шляхів усунення підґрунтя корупції. Формування принципів і цінностей державної служби визнається як одне із найактуальніших завдань. Важливим напрямом серед цих заходів має стати забезпечення антикорупційної діяльності в органах державної влади на основі вдосконалення нормативно-правового регулювання державної служби.

Ключові слова: корупція, країна, корупційні правонарушення, інститути влади, економічні наслідки.

KYRYCHENKO O. V., VASYLCHAK S. V.,
TORYANYK V. M., PALII N. R.

Economic consequences of growth of corruption offenses in the state

Summary. The subject of the study is the methodological aspects of the growth of corruption offenses in the state.